

12. Максименко С.Д. Теоретико-методологічні за-
сади дослідження особистості в сучасній психології.
Особистість у розвитку: психологічна теорія і практи-
ка: монографія / за ред. С.Д. Максименка, В.Л. Злив-
кова, С.Б. Кузікової. Суми: Вид-во СумДПУ імені
А.С.Макаренка, 2015. 430 с.
13. Маркова А.К. Психология профессионализма.
М.: Знание, 1996. 308 с.
14. Мишишин М.М. Мотиваційний аспект образу
бажаного професійного майбутнього у студентів ВНЗ.
Управління в освіті: зб. мат. доп. VII Міжнар. наук.-
практ. конф. (Львів, Україна, 16–18 квітня 2015 р.) /
відп. ред. Л.Д. Кизименко. Львів: Видавель Бадікова
Н.О., 2015. С. 97–99.
15. Методика дослідження особливостей психоло-
гічної готовності керівників освітніх організацій до
діяльності в умовах змін / за наук. ред. О.І. Бондарчук.
К., 2014. 148 с.
16. Ковалев В.И., Бодалев А.А. Мотивы поведения
и деятельности. М.: Наука, 1988. 192 с.
17. Помиткіна Л.В. Психология прийняття особи-
стістю стратегічних життєвих рішень: монографія. К.:
Кафедра, 2013. 381 с.
18. Сердюк Л.З. Діагностика спрямованості
мотивації учіння студентів у ВНЗ. Науковий віс-
ник Миколаївського державного університету іме-
ні В.О. Сухомлинського. 2014. Вип. 2.12 (103).
С. 163–168.
19. Черемних К.О. Мотиваційно-сміслові струк-
турування майбутнього як механізм нарративної іден-
тичності студентської молоді: дис. ... канд. психол.
наук: 19.00.05. Київ, 2008. 176 с.
20. Jiying Han and Hongbiao Yin. Teacher motivation:
Definition, research development and implications
for teachers. Teacher education & development.
2016. URL: <https://www.cogentoa.com/article/10.1080/2331186X.2016.1217819.pdf>.
21. Deci E.L., Ryan R.M. Intrinsic Motivation and Self-
Determination in Human Behavior. New York – London:
Plenum Press, 1985. 333 p.
22. Eitam V., Higgins E.T. Motivation in
mental accessibility: Relevance of a representation
(ROAR) as a new framework. Social and personality
psychology compass. 2010. Vol. 4. № 10.
P. 951–967.

УДК 159.9

ОСОБИСТІСНІ ЧИННИКИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Блинова О.Є., д. психол. н., професор,
професор кафедри загальної та соціальної психології
Херсонський державний університет

Каленчук В.О., магістрант кафедри загальної та соціальної психології
Херсонський державний університет

Статтю присвячено визначенню особистісних чинників психологічної студентів закладів вищої освіти. Представлено суб'єктивний підхід до розгляду та аналізу феномена психологічної безпеки, в межах якого психологічна безпека розуміється як захищеність особистості, породжувана суб'єктивним сприйняттям себе у світі, суб'єктивною оцінкою своєї життєдіяльності з точки зору її підконтрольності. Наведено результати емпіричного дослідження, які свідчать про те, що основними детермінантами психологічної безпеки є осмисленість життя, особистісна зрілість, цінності, активність, самостійність, життєстійкість.

Ключові слова: психологічна безпека, соціально-психологічна безпека, студенти, особистісна зрілість, життєстійкість, самостійність.

Блинова Е.Е., Каленчук В.А. ЛИЧНОСТНЫЕ ФАКТОРЫ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ СТУДЕНТОВ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

В статье отражены результаты исследования личностных факторов психологической безопасности студентов высших учебных заведений. Представлен субъективный подход к анализу феномена психологической безопасности, в соответствии с которым психологическая безопасность понимается как защищенность личности, обусловленная субъективной оценкой своей жизни с точки зрения возможности ее контролировать. Приведены результаты эмпирического исследования, где показано, что основными детерминантами психологической безопасности являются осмысленность жизни, личностная зрелость, ценности, активность, самостоятельность, жизнестойкость.

Ключевые слова: психологическая безопасность, социально-психологическая безопасность, студенты, личностная зрелость, жизнестойкость, самостоятельность.

Blynova O.Ye., Kalenchuk V.O. INDIVIDUAL FACTORS OF PSYCHOLOGICAL SAFETY OF THE STUDENTS OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

The article is devoted to the identification of individual factors of psychological safety of the students of higher education institutions. It presents subjective approach to the consideration and analysis of psychological safety phenomenon where psychological safety is understood as the security of a person generated by subjective self-perception in the universe, subjective assessment of own life sustenance in relation to its controllability. The paper demonstrates the results of empirical research according to which the main determinants of psychological safety are thorough understanding of life, personal maturity, values, activity, independence, and resiliency.

It finds out four subgroups of subjects under study with different levels of psychological safety that differ by attitude to themselves, world, other people, visions of own activities and satisfaction. Markings of the first group are positive attitude to the world, high level of social activity, self-satisfaction, satisfaction with relations with people, own life and surround in whole. Outstanding characteristics of the second group are positive attitude to the world, low social activity and dissatisfaction with own life. Peculiarities of the third group are low social activity and sufficiently high life satisfaction. The fourth group is characterized by a negative attitude to the world around, average level of satisfaction and high social activity.

The paper determines correlation relations between the vision of psychological safety and individual characteristics which indicates the fact that the higher the level of psychological security the higher the level of a thorough understanding of life, internal values are more developed, vision of the nature of man in general is more positive and there is the desire for personal growth, responsibility for own actions, higher level of willing self-regulation, so in a greater degree life is perceived as interesting and emotionally rich one.

Key words: *psychological safety, social and psychological safety, students, persona maturity, resiliency, interdependence.*

Постановка проблеми. Психологічна безпека (як відчуття захищеності в конкретній життєвій ситуації, як здатність особистості до психологічної опірності несприятливим впливам, як уявлення людини про власні можливості у подоланні складних ситуацій) дозволяє людині розвиватися гармонійно, зберігати високий рівень психологічного благополуччя. Очевидно, що певні особистісні якості сприяють або перешкоджають становленню активної життєвої позиції, готовності брати відповідальність за свої дії у негативних подіях, успішно долати та управляти ними. Саме тому питання особистісних якостей, які виступають чинниками психологічної безпеки, набуває особливої актуальності в сучасних суспільних умовах, що характеризуються підвищеною стресогенністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття психологічної безпеки досить широко представлено в контексті різних сфер життєдіяльності. Воно розглядається як інформаційно-психологічна безпека (Г.В. Грачов, Т.С. Кабаченко, Г.Л. Смолян та ін.), безпека освітнього середовища і особистості (І.О. Баєва, В.А. Дмитрієвський, Н.О. Лизь, А.С. Харченко та ін.) [1; 5; 8; 9], соціальна і соціально-психологічна безпека (О.Є. Блинова, Ю.П. Зінченко, О.Ю. Зотова, Т.В. Ексакусто та ін.) [2; 6; 7; 9].

Найбільш перспективним (з погляду вивчення психологічної безпеки), на думку Т.В. Ексакусто, є «суб'єктний» підхід, згідно з яким людина є не об'єктом впливу (що обмежує можливості самого індивіда долати різні загрози), а суб'єктом, що взаємодіє з навколишнім світом. Суб'єктний

підхід передбачає розгляд людини (як активного й самостійного діяча у забезпеченні власної психологічної безпеки). У межах цього напрямку психологічна безпека розуміється як захищеність особистості, породжувана суб'єктивним сприйняттям себе у світі, суб'єктивною оцінкою своєї життєдіяльності з точки зору її підконтрольності [9].

Інформаційно-психологічна безпека, на думку Г.В. Грачова [4], визначається як стан захищеності психіки від дії різноманітних інформаційних чинників, що перешкоджають чи ускладнюють формування і функціонування адекватної інформаційно-орієнтовної основи соціальної поведінки людини і життєдіяльності в сучасному суспільстві загалом, а також адекватної системи її суб'єктивних ставлень до навколишнього світу і самої себе.

Соціально-психологічна безпека О.Ю. Зотовою [7] описується як стан особистості, за якого вона здатна задовольнити базові потреби в самозбереженні та сприйнятті власної (психологічної) захищеності в соціумі. Соціально-психологічна безпека регулює соціальну поведінку людей, дає можливість ухвалити рішення на користь або проти самої безпеки, активізує і направляє захисну і перетворювальну діяльність людини.

Цікавою є модель психологічної безпеки, запропонована Р. Янов-Бульман [10]. Почуття безпеки засноване на трьох категоріях базових переконань, що становлять ядро нашого суб'єктивного світу:

1) віра в те, що у світі більше добра, ніж зла. У цю категорію входить ставлення

до навколишнього світу в цілому і ставлення до людей (= Інші);

2) переконання, що світ сповнений сенсу. Люди схильні вірити, що події відбуваються не випадково, а контролюються, потрапляють під дію законів справедливості (= Мир);

3) переконання в цінності власного «Я». Тут основне значення мають три аспекти: «Я хороша людина» (самоцінність), «Я правильно поводжусь» (контроль) і оцінка власної успішності (= Я) [10].

Відповідно до суб'єктивного підходу, психологічна безпека залежить не стільки від якості середовища й умов життєдіяльності, скільки від рівня розвитку самосвідомості особистості, що зумовлює конструктивну самореалізацію, активне подолання індивідом деструктивних впливів навколишнього світу. У межах цього підходу психологічна безпека розуміється як захищеність особистості, породжувана суб'єктивним сприйняттям себе у світі, суб'єктивною оцінкою стану життєдіяльності з точки зору його підконтрольності. Найважливішими складниками такої психологічної безпеки є відносини, активність, задоволеність та ін., збалансованість яких дозволяє суб'єктові в ситуаціях небезпеки зберігати цілісність, саморозвиватися, реалізовувати власні цілі й цінності в процесі життєдіяльності; долати несприятливі, небезпечні умови.

Постановка завдання. Метою статті є визначення особистісних чинників психологічної безпеки студентів університету.

Виклад основного матеріалу дослідження. На основі теоретичного аналізу досліджень, спрямованих на вивчення зв'язку між окремими характеристиками особистості та її психологічною безпекою впливає, що психологічна безпека пов'язана з рівнем осмисленості життя, особистісною зрілістю, цінностями, активністю, самостійністю, життєстійкістю, які дозволяють зберігати внутрішню збалансованість, визначають захищеність людини від різних загрозливих впливів.

В емпіричному дослідженні взяли участь 78 студентів 3–4 курсів (жінки та чоловіки) Херсонської філії Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова. Вік респондентів становив 20–25 років.

Вибір діагностичного інструментарію для вивчення психологічної безпеки й особистісних особливостей здійснювався на основі теоретичного аналізу. Використано такі методики:

1) Шкала базових переконань Р. Янов-Бульман [10]. Цей опитувальник використовувався для вивчення когні-

тивного компонента уявлень про безпеку і рівня психологічної безпеки особистості. На думку Р. Янов-Бульман, одне з базових відчуттів нормальної людини – здорове почуття безпеки, що ґрунтується базових переконаннях, які вираховуються на основі таких восьми категорій переконань, як доброзичливість (прихильність) світу (BW, benevolence of world), доброта людей (BP, benevolence of people), справедливість світу (J, justice), контрольованість світу (C, control), випадковість як принцип розподілу подій (R, randomness), цінність власного «Я» (SW, self-worth), ступінь самоконтролю (SC, self-control), ступінь успіху чи везіння (L, luckiness). Опитувальник містить у собі 32 твердження. Респондентам необхідно на кожне твердження вибрати один із запропонованих варіантів відповіді: «абсолютно не згоден», «не згоден», «скоріше не згоден», «скоріше згоден», «згоден», «повністю згоден». Обробка результатів проводиться за ключем шляхом підсумовування балів, що належать обраним відповідям за певними шкалами.

Зазначимо, що оригінальна версія методики не передбачає розрахунку індексу психологічної безпеки. Однак С.О. Богомазом [3] було проведено дослідження, у якому він довів можливість розрахунку сумарного індексу «Психологічна безпека» як середнього арифметичного від додавання показників усіх 8 субшкал (Субшкала «Випадковість як принцип розподілу подій» береться зі знаком мінус);

2) Тест «Смисложиттєвих орієнтацій» (далі – СЖО) (Д.О. Леонтьєв). цей тест використовувався для вивчення змістовних характеристик усвідомленості життя. Тест складається з 20 пар альтернативних тверджень, між якими можливі сім градацій згоди. Методика містить кілька шкал. Шкала «Цілі» відображає наявність певних значущих цілей у майбутньому. Шкали «Процес» і «Результат» показують рівень задоволеності своїм життям сьогодні і в минулому. Шкала «Локус контролю – Я» відображає уявлення про себе як про особистість, яка здатна бути господарем свого життя, а шкала «Локус контролю – Життя» свідчить про сприйняття життя як процес, що піддається контролю. Обробка й інтерпретація результатів складається з підрахунку балів відповідно до ключа і порівняння з нормативним показниками;

3) Методика «Ціннісні орієнтації» (О.І. Мотков). Використовується для вивчення цінностей особистості (як одного з показників особистісних особливостей, їх значимості і ступеня реалізації). Вивчається ступінь значущості та здійснення 10 цінніс-

них орієнтацій. Вони розділені на зовнішні і внутрішні цінності. Значимість і ступінь реалізації можливих цінностей життя оцінюється за 5-бальною шкалою (Дуже низька (1) Низька (2) Середня (3) Висока (4) Дуже висока (5)). Визначаються 4 основних показники: значущість зовнішніх цінностей, значущість внутрішніх цінностей, реалізація зовнішніх цінностей, реалізація внутрішніх цінностей;

4) Тест життєстійкості (С. Мадді, в адаптації Д.О. Леонтьєва, О.І. Рассказової) є адаптацію опитувальника Hardiness Survey, розробленого американським психологом С. Мадді. Методика містить як загальний показник («життєстійкість»), так і три показники за окремими компонентами (субшкалами) («залученість», «контроль», «прийняття ризику»). Респондентові пропонується відповісти на питання та зазначити той варіант, який найточніше відображає його думку. Є прямі і зворотні питання. Підсумовується як загальний бал життєстійкості, так і показники для кожної з 3 субшкал.

Із метою виділення груп із різним рівнем психологічної безпеки було застосовано таку процедуру. Первинні категорії переконань (за процедурою автора методики Р. Янов-Бульман) можуть оцінюватися як три узагальнені напрями ставлень:

1) ставлення до доброзичливості (прихильності) навколишнього світу розраховується як середнє арифметичне між BW і BP (добррозичливість світу та доброта людей);

2) ставлення до осмисленості світу, тобто до того, що світ справедливий та його можна контролювати, розраховується як середнє арифметичне між показниками J (справедливість світу), C (контрольованість світу) та реверсивним R (випадковість);

3) переконання стосовно власної цінності, здатності до управління подіями та везіння розраховується як середнє арифметичне між SW (цінність «Я»), SC (самоконтроль), L (везіння).

Для кожної шкали розраховано інтервали значень, за допомогою яких була можливість з'ясувати, до якого інтервалу належить досліджуваний (низького, середнього, високого). Потім було виділено 4 підгрупи: група 1 – 3 показники знаходяться на високому рівні (або вище за середній); група 2 – 2 показники знаходяться на високому рівні (або вище за середній), 1 показник на низькому рівні (нижче за середній); група 3 – 1 показник знаходиться на високому рівні (вище за середній); 2 показники – на низькому рівні (нижче за середній); група 4 – всі показники на низькому рівні (нижче за середній).

Так, ми отримали такий розподіл за групами респондентів: 1 група – 16 осіб (20,5%), 2 група – 25 осіб (32,1%), 3 група – 20 осіб (25,6%), 4 група – 17 осіб (21,8%).

Перша підгрупа складається із 16 осіб (20,5%). Їхнє уявлення характеризується позитивністю до світу, до себе, до інших, а також тим, що активність у подоланні життєвих ситуацій і задоволеність безпекою навколишнього світу є досить високими. Респонденти цієї підгрупи вважають, що світ і оточення є доброзичливим (прихильним) до них, світ є досить справедливим і його можна контролювати. Для них характерний позитивний погляд на природу людини, вони вірять у людей, у людські можливості, що дає підставу для щирих і гармонійних міжособистісних відносин. Вони характеризуються високою здатністю встановлювати і підтримувати контакти, їм властива відсутність боязкості в розкритті себе. Респонденти цієї підгрупи задоволені навколишнім світом у цілому і своїм життям зокрема. Респонденти цієї підгрупи демонструють високі значення за всіма показниками психологічної безпеки. Якісний аналіз результатів дозволяє припустити, що респонденти цієї підгрупи характеризуються схильністю до інтернальності і високою самооцінкою.

Друга підгрупа містить у собі 25 (32,1%) респондентів. Уявлення респондентів цієї підгрупи характеризуються позитивним ставленням до світу, себе та інших, при цьому вони вказують на наявність досить низької активності і характеризуються низькою задоволеністю безпекою навколишнього світу. Вони вважають, що світ і оточення є доброзичливим (прихильним) до них, світ є досить справедливим, основні події можна контролювати. Для них характерний позитивний погляд на природу людини, вони вірять у людей, могутність людських можливостей, що дає підставу для щирих і гармонійних міжособистісних відносин. При цьому в них спостерігаються значні труднощі в здатності встановлювати і підтримувати соціальні контакти, проблеми в розкритті себе. Вони задоволені навколишнім світом, але не задоволені своїм життям. Можна припустити, що респонденти цієї підгрупи характеризуються схильністю до інтернальної моделі поведінки і низькою самооцінкою. Таке поєднання характеристик є досить незвичним і суперечливим, оскільки інтернальність, як правило, пов'язана з упевненістю в собі, з відчуттям людиною своєї сили, гідності, із самоповагою, соціальною зрілістю. При цьому варто зазначити, що надмірна розвиненість інтернальності іноді може

призводити до самозвинувачення і, як наслідок, до розвитку низької самооцінки. Ця дихотомія може призводити до емоційних зривів, підвищеної тривожності внаслідок розбіжності між переконанням в тому, що людині підвладне все, низькою самооцінкою. Якісний аналіз результатів дозволяє зробити висновок, що при цьому в них наявна надмірна вимогливість до себе, що може призводити до самозвинувачення і, як наслідок, до досить низької активності і задоволеності своїм життям.

Третя підгрупа містить 20 (25,6%) осіб. Уявлення студентів цієї підгрупи характеризуються негативним ставленням до себе та інших, спостерігається досить низька активність на тлі досить високої задоволеності безпекою навколишнього світу. Респонденти цієї підгрупи зазначають, що найчастіше світ і оточення є доброзичливим (прихильним) до них, проте світ не є контрольованим і справедливим. Вони не вірять у людей, людські можливості. У респондентів цієї підгрупи спостерігаються значні труднощі в здатності встановлювати і підтримувати соціальні контакти, проблеми розкриття себе. Вони не досить прихильно ставляться до себе, свого життя, своїх міжособистісних відносин, навколишнього світу. Можна сказати, що досліджувані цієї підгрупи характеризуються схильністю до екстернальної моделі поведінки і до низької самооцінки. Таке поєднання характеристик є цілком виправданим. Люди з тенденцією до екстернальності характеризують себе як егоїстичних, залежних, нерішучих, невпевнених, нещирих, несамотійних, дратівливих. Наявність у суб'єктів високої задоволеності життям за умов низької активності і недоброзичливого ставлення до світу, себе та інших може пояснюватися недостатньою рефлексією суб'єктами актуальної ситуації, що робить цей тип найбільш вразливим до різних несприятливих впливів, за відсутності адекватної відповіді на ситуацію.

Четверта підгрупа містить у собі 17 (21,8%) респондентів. Характерними ознаками цієї підгрупи є негативне ставлення до світу і низька задоволеність безпекою навколишнього світу на тлі уявлень про свою досить високу активність у подоланні життєвих ситуацій. Так, респонденти цієї підгрупи вважають, що найчастіше світ і оточення є доброзичливим (прихильним) до них, проте світ не є контрольованим і справедливим. Для них характерна невісока віра в людей, у людські можливості. Вони здатні встановлювати і підтримувати соціальні контакти, рідко відчувають страх у розкритті себе іншим. Респонденти цієї групи не задоволені навколишнім світом,

своїми відносинами з іншими людьми. При цьому вони задоволені собою, своїм життям у цілому. Можна сказати, що респонденти цієї підгрупи характеризуються схильністю до екстернального типу поведінки і високою самооцінкою. Вони є активними, але результат активності не приносить їм задоволення, оскільки вони не вірять у «справедливість світу», активність носить непродуктивний характер.

Отже, різні поєднання ставлення до світу, себе та інших, активності і задоволеності визначають уявлення про психологічну безпеку. Тому ці підгрупи умовно можна позначити як зі сприятливим уявленням про психологічну безпеку (з позитивним ставленням, високою активністю і задоволеністю), умовно його можна назвати «гармонійні» (це 1-ша підгрупа досліджуваних студентів (16 осіб)); із несприятливим уявленням про психологічну безпеку: респонденти з позитивним ставленням до світу, себе, інших, низькою активністю і задоволеністю; респонденти з негативним ставленням до себе та інших, низькою активністю на тлі досить високої задоволеності; респонденти з негативним ставленням до світу, низькою задоволеністю на тлі досить високої активності (умовно їх можна позначити як «дисгармонійні» (2-га, 3-тя, 4-та підгрупи (62 особи))).

У результаті проведеного нами дослідження виявлено кореляцію (обчислювався коефіцієнт Спірмена) між уявленнями про психологічну безпеку й особистісними характеристиками респондентів. Так, уявлення про психологічну безпеку корелюють із такими показниками, як осмисленість життя ($r = 0,63$ за $p < 0,05$), цінності ($r = 0,42$ за $p < 0,05$), погляд на природу людини ($r = 0,39$ за $p < 0,05$), значимість внутрішніх цінностей ($r = 0,46$ за $p < 0,05$), локус-контролю - Я ($r = 0,53$ за $p < 0,05$), локус-контролю - життя ($r = 0,51$ за $p < 0,05$). Отже, чим більш сприятливими є уявлення людини про психологічну безпеку (і відповідно вище рівень психологічної безпеки), тим вище рівень осмисленості життя, більше розвинені внутрішні цінності, більш позитивним є погляд на природу людини в цілому. А також із такими показниками, як цілі ($r = 0,57$ за $p < 0,05$), волюва саморегуляція ($r = 0,48$ за $p < 0,05$), реалізація зовнішніх цінностей ($r = 0,54$ за $p < 0,05$), реалізація внутрішніх цінностей ($r = 0,59$ за $p < 0,05$), процес (або інтерес) і емоційна насиченість життя ($r = 0,38$ за $p < 0,05$). Отже, чим більш сприятливими є уявлення про психологічну безпеку, тим вище прагнення до особистісного зростання, прийняття відповідальності за свої вчинки,

прагнення до досягнення цілей і розвитку внутрішнього світу, вище рівень вольової саморегуляції, реалізація зовнішніх і внутрішніх цінностей, тим більшою мірою життя сприймається як цікаве і емоційно насичене. Отримано такі статистично значущі кореляційні зв'язки з характеристиками особистості (як показниками її стійкості), як результативність ($r = 0,59$ за $p < 0,05$), життєстійкість ($r = 0,49$ за $p < 0,05$). Отже, чим більше сприятливими є уявлення про психологічну безпеку, тим вище респонденти оцінюють свою здатність справлятися з поставленими завданнями, тим більш наполегливо і з великим оптимізмом вони долають труднощі на шляху до мети, їм властива впевненість у своїх силах долати стресові ситуації, продовжувати ефективно працювати, не втрачаючи душевної рівноваги. Таким чином, уявлення про психологічну безпеку позитивно корелюють як із базовими, стійкими характеристиками особистості, з характеристиками, що відображають можливості особистості до самовдосконалення, так і з характеристиками особистості, що відображають її стійкість, можливість протистояти негативним впливам.

Висновки з проведеного дослідження. У результаті проведеного дослідження виявлено чотири підгрупи респондентів із різним уявленням про психологічну безпеку, що відрізняються ставленням до себе, світу, інших, уявленнями про свою активність та задоволеність. Відмінними ознаками першої групи є позитивне ставлення до світу, позитивний погляд на природу людини, уявлення про те, що для них характерною є висока соціальна активність, задоволеність собою, відносинами з іншими людьми, своїм життям і навколишнім світом у цілому. Характерними особливостями другої підгрупи є позитивне ставлення до навколишнього світу, низька соціальна активність і незадоволеність своїм життям. Відмінними ознаками третьої підгрупи є негативний погляд на природу людини, невисока соціальна активність і досить висока задоволеність. Відмінними рисами четвертої підгрупи є негативне ставлення до навколишнього світу, середній рівень задоволеності і досить висока соціальна активність.

Порівняльний аналіз особистісних особливостей показав, що найвищі показники спостерігаються у респондентів зі сприятливим уявленням про психологічну безпеку і у респондентів із позитивним ставленням до світу, себе та інших, які водночас мають низьку активність і задоволеність. Досліджувані цих підгруп мають розвинені особистісні (суб'єктні) якості:

високий рівень осмисленості життя, локус-контролю – Я, високий рівень вольової саморегуляції, високий рівень життєстійкості, прагнення до особистісного зростання, що створює можливість ефективного подолання різних роду несприятливих впливів, збереження цілісності суб'єкта, що пояснюється їх позитивним світосприйняттям. Найнижчі значення суб'єктних характеристик спостерігаються у респондентів із високою задоволеністю, які водночас мають низьку активність і негативне ставлення до себе та інших, що робить їх найбільш уразливими до загрозливих впливів різного походження. Таким чином, особистісні особливості, представлені розвиненими ціннісно-смысловими орієнтаціями, локусом-контролю – Я, прагненням до особистісного зростання, високою вольовою саморегуляцією, життєстійкістю, забезпечують позитивне ставлення до світу, себе, інших, високу активність і задоволеність, що створює можливість оцінювати ситуації небезпеки і загрози, що можна подолати, адекватно оцінюють свої можливості, які дозволяють долати труднощі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Баева И.А., Гаязова Л.А. Психологическая безопасность образовательной среды школы и ее психологическое сопровождение. Психологическая наука и образование. 2012. № 3. С. 30–40.
2. Блинова О.С. Психологічна безпека: аналіз наукових уявлень та досвід емпіричного дослідження. Психологічні основи розвитку особистості: монографія / за заг. ред. В.Й. Бочелюка, за ред. М.А. Дергач. Запоріжжя: Просвіта, 2018. С. 239–254.
3. Богомаз С.А., Гладких А.Г. Психологическая безопасность и ее измерение с помощью Шкалы базисных убеждений. Вестник Томского государственного университета. 2009. № 318. С.191–195.
4. Грачев Г.В. Личность и общество: информационно-психологическая безопасность и психологическая защита. Москва: Изд-во ПЕР СЭ, 2003. 304 с.
5. Дмитриевский В.А. Психологическая безопасность в учебных заведениях. Москва: Изд-во Педагогическое общество России, 2002. 202 с.
6. Зинченко Ю.П., Шайгерова Л.А., Шилко Р.С. Психологическая безопасность личности и общества в современном информационном пространстве. Национальный психологический журнал. 2011. № 2. С. 48–59.
7. Зотова О.Ю. Концептуальные представления о социально-психологической безопасности личности. Ученые записки Российской государственной социальной науки. 2010. № 11. С. 129–136.
8. Харченко А.С. Психологічна безпека особистості викладача вишу. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія: «Психологічна». 2012. Вип. 2 (2). С. 443–450. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvidu_2012_2%282%29_52.

9. Эксакусто Т.В., Лызь Н.А. Психологическая безопасность в проблемном поле психологи. Сибирский психологический журнал. 2010. № 37. С. 86–91.

10. Янов-Бульман Р. Шкала базовых убеждений. Психодиагностика толерантности личности / Под ред. Г.У. Солдатовой, Л.А. Шайгеровой. Москва: Изд-во «Смысл», 2008. 172 с.

УДК 159.98.942

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ГУМОРУ У КОНСУЛЬТАТИВНІЙ ВЗАЄМОДІЇ

Василевська О.І., к. психол. н., старший викладач кафедри психології
Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка

Дворніченко Л.Л., к. філос. н., доцент кафедри психології
Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка

У статті досліджено зарубіжні і вітчизняні підходи до вивчення гумору. Гумор розглядається як значущий психологічний феномен. Наведено визначення і класифікації різних видів гумору. Розглянуто його функції, вікові особливості. Проаналізовано можливості використання гумору у консультативному процесі.

Ключові слова: гумор, види гумору, консультативний процес, гумористичні переживання, функції гумору.

Василевская Е.И., Дворниченко Л.Л. ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЮМОРА В КОНСУЛЬТАТИВНОМ ВЗАИМОДЕЙСТВИИ

В статье проанализированы зарубежные и отечественные подходы к изучению юмора. Юмор рассматривается как значимый психологический феномен. Приведено определение и классификации разных видов юмора. Рассмотрены его функции, возрастные особенности, а также возможности использования юмора в консультативном процессе.

Ключевые слова: юмор, виды юмора, консультативный процесс, функции юмора, юмористические переживания.

Vasylevska O.I., Dvornichenko L.L. PECULIARITIES OF USING OF HUMOR IN CONSULTING

The training of practical psychologists for advisory activity has certain specificity. The course of psychological counseling contains practical orientation, which is based on fundamental theoretical training. The analysis of counseling books allows claim that most of them consist of theoretical definitions, methodological bases of counseling, analysis of the counselor's and client's personality, indicators of qualitative psychological contact and effective work interaction. In addition, they reveal the philosophy and counseling process, the main technologies of the psychologist's work; the specifics of the work of the psychologist with the various cases that a specialist may encounter is provides. However, such an important phenomenon of the process of interpersonal interaction as humor, remains outside the area of attention of specialists. Although the topic of humor sometimes appears in the academic literature, but usually these books are devoted to certain branches of psychological knowledge: art-therapy, psychology of humor, etc.

Therefore, the aim of the article is a comprehensive analysis of humor as a psychological phenomenon, peculiarities of its use in the work of a consultant-psychologist.

There are several aspects in the sense of the topic of humor for a counselor-psychologist. First of all, it is an awareness of the features of their own sense of humor, its typical manifestations in the process of communicating with different categories of people (close people, meaningful people, colleagues, clients, etc.), as well as the skill to analyze and regulate their own manifestations of comic. Secondly, this is an understanding of the possibilities of using of humor in the consultation process: implicit (hidden) diagnosis of the client's condition, its mechanisms of protection or coping-strategies, establishing of relationships and psychological contact in the process of consultation. The third aspect is the use of humor as a technology aimed to help different types of clients.

Consequently, meaningful studies of the theoretical aspects of humor create a solid basis for empirical study. Prospects for further research may lie in the using of humor in psychological rehabilitation.

Key words: humor, types of humor, consultative process, humorous experiences, functions of humor.